

Практычна ўсе напрамкі супрацоўніцтва ў рамках Сусветнай метэаралагічнай арганізацыі (СМА) былі звязаны з аховай навакольнага асяроддзя. Гэта і Сусветная служба надвор'я, і Сусветная кліматычная праграма, мэтай якой з'яўляецца вывучэнне разнастайных пытанняў глабальнага клімату: ўздзеянне змяненняў клімату на дзейнасць чалавека, наступствы дзейнасці чалавека для клімату і інш. Асаблівае месца праблема навакольнага асяроддзя займала ў дзейнасці ЮНЕСКА, якая ўзначальвала міжрадавае супрацоўніцтва ў сферы фундаментальных навук, звязаных з праблемай навакольнага асяроддзя і экалагічнай адукацыі.

У сувязі з тым, што праблема навакольнага асяроддзя адрознівалася комплексным характарам і патрабавала міждысцыплінарнага падыхода, у 1980-я гг. склалася практыка выканання асобных буйных праграм сіламі шэрагу падраздзяленняў ААН. Адметнай рысай сумесных праектаў такога кшталту з'яўлялася выкарыстанне магчымасцяў не толькі розных падраздзяленняў сістэмы ААН, але і міжнародных арганізацый за яе межамі, а часам і асобных дзяржаў, зацікаўленых у тым ці іншым канкрэтным праекце.

Ахова навакольнага асяроддзя як комплексная праблема ў сваім рашэнні асабліва моцна залежыла ад стану планавання і праграмавання і іх эфектыўнасці. Аператыўная праграма дзейнасці ААН па навакольным асяроддзі была прынята на 3-й сесіі Савета кіраўнікоў ЮНЭП у 1975 г. Згодна з праграмай, прыярытэтнымі галінамі супрацоўніцтва па ахове асяроддзя ў сістэме ААН былі вызначаны: населеныя пункты, здароўе, асяроддзе пражывання і дабрабыт чалавека, зямля, вада і барацьба з апустыньваннем, акіяны, энергія і г. д. Праграма прадугледжвала і выкананне пэўных мерапрыемстваў для спецыялізаваных устаноў ААН і МАГАТЭ.

Важнае значэнне для міжнароднага супрацоўніцтва ў прыродаахоўнай мела дзейнасць Сусветнай камісіі ААН па навакольным асяроддзі і развіцці. У 1987 г. камісія апублікавала даклад пад назвай «Наша агульная будучыня», у які было ўведзена паняцце «устойлівае развіццё», што пазней стала асноватворным у дзейнасці ААН і міжнароднай экалагічнай праблематыцы. Галоўная ідэя канцэпцыі заключалася ў тым, што эканамічны рост павінен адбывацца без прычынення шкоды навакольнаму асяроддзю.

Такім чынам, у 1970—1980-я гг. пачаўся новы этап міжнароднага супрацоўніцтва ў ахове навакольнага асяроддзя. У гэты перыяд была створана першая спецыялізаваная арганізацыя ААН (ЮНЭП), якая стала каардынатарам міжнародных намаганняў у прыродаахоўнай сферы і аб'яднала адміністрацыйныя і фінансавыя рэсурсы іншых спецыялізаваных устаноў ААН, што дазволіла зрабіць экалагічную дзейнасць міжнароднага супольніцтва больш эфектыўнай.

## **ІНТЭГРАЦЫЙНЫЯ І ДЭЗІНТЭГРАЦЫЙНЫЯ ПРАЦЭСЫ Ў ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ**

*Спанквоўскі У. Е., Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт*

Геапалітычнае становішча беларускіх зямель на мяжы культур і цывілізацый, скрыжаванні інтарэсаў вялікіх, сярэдніх і малых дзяржаў Еўразіі і Паўночнай Амерыкі, пярасячэнні гандлёвых і кумунікацыйных шляхоў паміж Усхо-

дам і Захадам, Поўднем і Поўначчу прадвызначылі актыўны ўдзел беларускіх дзяржаў ці дзяржаў са значнай доляй беларускай тэрыторыі і насельніцтва ў інтэграцыйных і дэзінтэграцыйных працэсах у рэгіёне Цэнтральнай і Усходняй Еўропы. Прасочым гэта праз удзел беларускага народа ў дзяржаўных праектах.

Першым інтэграцыйным праектам у гісторыі беларускай дзяржаўнасці можна лічыць Кіеўскую Русь, у складзе якой аднак Полацкае княства выступала дэзінтэграцыйным чыннікам, што дае падставы сучаснай расійскай гістарыяграфіі называць Усяслава Полацкага «сепаратыстам». Наступным праектам была Крэўская ўнія, якая паклала пачатак дзяржаўна-палітычнаму саюзу ВКЛ і Польскага каралеўства. Далейшае развіццё адносінаў паміж дзвюма дзяржавамі прывяло да іх аб'яднання ў федэратыўную дзяржаву пад назвай Рэч Паспалітай. Прычыны ўваходжання ВКЛ у дзяржаўны саюз з Польшчай былі выкліканы перш за ўсё знешнепалітычнымі абставінамі (няўдачамі ў Лівонскай вайне з Рускай дзяржавай). Ваенны саюз з Польшчай дазволіў ВКЛ паспяхова завяршыць гэту вайну і здавалася шляхта, асабліва магнаты Княства, разлічвалі на вяртанне да далюблінскага становішча. Аднак канфедэратыўна-федэратыўны саюз з Польшчай аказаўся даволі даўгавечным, ператварыўшыся праўда насупярэк жаданням правячых колаў ВКЛ у фактычна польскую ўнітарную дзяржаву. ВКЛ была ініцыятарам інтэграцыйных праектаў з удзелам свайго ўсходняга суседа (Рускай дзяржавы). У 1587 г. вялікі канцлер ВКЛ Л.Сапега вылучыў федэратыўны праект аб'яднання ВКЛ, Польшчы і Маскоўскай дзяржавы праз абранне маскоўскага цара на каралеўскі трон у Рэчы Паспалітай, аднак маскоўскія баяры палічылі яго непрамальным. У часы расійскай смуты планы аб'яднання Рэчы Паспалітай і Рускай дзяржавы ўвасобіліся ў абранні Ілжэдзімітрыя I на маскоўскі трон.

Тэрыторыя Беларусі разам з інтэграцыйнымі працэсамі воляй-няволяй удзельнічала і ў дэзінтэграцыйных. Найбольш яркавы прыклад — падзел Рэчы Паспалітай у канцы ХУІІ ст. У выніку польска-літвінскай дзяржава («дзяржава абодвух народаў») спыніла існаванне пасля чатырох вякоў супольнага жыцця палякаў, літоўцаў, беларусаў, украінцаў, рускіх і іншых народаў. Пасля падзелаў беларускія землі ўвайшлі ў склад Расійскай імперыі і знаходзіліся там на працягу амаль паўтара стагоддзя. Іх інтэграцыя ў склад імперыі адбывалася з большым ці меншым поспехам у палітычнай, эканамічнай і культурнай галінах і суправаджалася такімі супрацьлеглымі і адначасова незавершанымі працэсамі, як фарміраванне беларускай нацыі і русіфікацыя беларускага этнасу. Дэзінтэграцыйныя і цэнтрабежныя працэсы (з пункту погляду правячага класу Расійскай імперыі) праяўляліся ў фарміраванні беларускага нацыянальнага руху, праектах адраджэння ВКЛ, паўстаннях на тэрыторыі Польшчы, Літвы і Беларусі 1830—1831 і 1863—1864 гг.

У выніку распаду Расійскай імперыі пачалася станаўленне нацыянальных дзяржаў, у тым ліку і беларускай. У той час як вопыт самастойнага існавання БНР аказаўся вельмі нядоўгім і няўдалым, інтэграцыя беларускіх тэрыторый у склад савецкай Расіі/СССР была значна больш жыццяздольнай (да 1991 г.). Беларуская ССР з'яўлялася важнай і неад'емнай часткай савецкага гаспадарчага комплекса і ваеннай машыны, выконваючы ролю заходняга фарпоста СССР у супрацьстаянні з Захадам: да пачатку Другой сусветнай вайны — з Германіяй і Польшчай, у «халоднай вайне» — з ЗША і іншымі заходнімі дзяржавамі. У параўнанні з іншымі

саюзнiмi рэспублiкамі iнтэграцыя БССР у «савецкую iмперыю» (амбiвалентны тэрмін, які аспрэчваецца многiмi даследчыкамі ў Беларусі і за мяжой) аказалася найбольш глыбокай і трывалай, асабліва ў духоўна-культурнай і этнічна-моўнай сферах, прывёўшы да нацыянальнага нігілізму, русіфікацыі і денацыяналізацыі. Таму і развітанне з савецкім мінулым у сучаснай Беларусі адбываецца так доўга і цяжка. Як вядома, ініцыятарамі дэзінтэграцыйных працэсаў у СССР былі рэспублікі Прыбалтыкі, Каўказа і Украіна.

Пасля распаду СССР кіраўніцтва Рэспублікі Беларусь выступіла ініцыятарам рэінтэграцыі на постсавецкай прасторы. За мінулыя чвэрць стагоддзя больш-менш прыкметныя вынікі ў гэтым кірунку дасягнуты ў эканамічнай і ваенна-палітычнай сферы (ЕАЭС і АДКБ). Што датычыцца практа стварэння канфедэратыўнай «саюзнай дзяржавы» паміж Беларуссю і Расіяй, то ён пакуль што аказаўся абмежаваны паглыбленым супрацоўніцтвам на ўзроўні стратэгічнага партнёрства ў палітычнай, эканамічнай і культурнай галінах. Моцная залежнасць Беларусі ад вялікай усходняй суседкі зусім па-рознаму ўспрымаецца беларускімі элітамі і грамадскімі коламі. Для адных гэта гарантыя ад паглынання Беларусі Захадам і каляровых рэвалюцый, для другіх наадварот галоўная нябеспяка дзяржаўнаму існаванню і нацыянальнай ідэнтычнасці. Раскол у грамадстве і элітах па пытаннях цывілізацыйнага выбару Беларусі, што паказваюць сацыялагічныя апытанні, нечым нагадвае сітуацыю грамадзянскай вайны сярод беларускага насельніцтва часоў напалеонаўскага нашэсця, першай і другой сусветных войнаў. Праблема цывілізацыйнага, стратэгічнага выбару Беларусі неаднаразова ўздымалася яе Прэзідэнтам А. Лукашэнкам. Сэнс яго выказванняў заключаецца ў тым, што Беларусь не павінна выбіраць паміж Усходам і Захадам, Поўднем і Поўначчу, а яна павінна выбіраць саму сябе, развівацца як самадастатковая краіна. У далейшым з гэтых выказванняў нарадзілася ідэя «інтэграцыі інтэграцый», г. зн. збліжэння еўрапейскай і еўраазіяцкай мадэлей інтэграцыі. Вылучэнне гэтай цікавай ідэі абгрунтавана з боку дзяржавы, што размяшчаецца на мяжы дзвюх інтэграцыйных аб'яднанняў. Але застаецца пытанне, ці здольна будзе Беларусь утрымацца ў гэтым цэнтры інтэграцыйных працэсаў, паколькі ад інтэграцыі звычайна выйграюць моцныя. Беларусі трэба рыхтавацца да інтэграцыі з усходнімі і заходнімі суседзямі, умацоўваючы перш за ўсё сваю нацыянальную ідэнтычнасць.

## **БЕЛОРУССКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА В УКРАИНЕ (2013—2016 гг.)**

*Тихомиров А. В., Белорусский государственный университет*

Вплоть до конца 2013 г. политический диалог между Республикой Беларусь и Украиной сохранял высокую степень активности. В 2013 г. белорусские официальные лица подчеркивали, что уважают право Украины самостоятельно определять свою судьбу и вести работу по сближению с ЕС.

Углубление политического кризиса в Украине в конце 2013 — начале 2014 г. белорусские власти восприняли без энтузиазма, однако воздерживались от вмешательства во внутренние дела Украины. Не получили однозначного осужде-